

Dr Miroslav LUKETIC

KONCEPT PISMA BOKELJSKIH GLAVARA HRVATSKO-SLAVONSKOM SABORU 1848. GODINE

Opštinski arhiv u Budvi nedavno je obogaćen jednim vrijednim dokumentom iz revolucionarne 1848. godine. Radi se o dosada nepoznatoj verziji redakcije pisma, koje je, kao odgovor predstavnika svih bokeljskih opština (od Paštrovića do Herceg-Novog) sa Narodne skupštine održane 1. juna 1848. godine na Prčanju, upućeno Hrvatsko-slavonskom saboru u Zagrebu.¹ Mada je sadržina ovog dokumenta u našoj istoriografiji dobro poznata, jer je objavlјivan više puta, smatrali smo korisnim objaviti integralni tekst ove najnovije verzije, koja po našoj ocjeni, predstavlja prvi koncept pisma, redigovan na samoj Skupštini. Upoređujući tekst dokumenta sa Ljubišinim rukopisom, zaključili smo da je pisani njegovom rukom, te i time zaslžuje još veću pažnju. Ljubiša je, prisustvovaо Narodnoj skupštini u Prčanju, kao predstavnik budvanske opštine.²

Koliko nam je poznato tekot ovog pisma prvi je objavio P. A. Lavrov, poznati ruski naučnik, autor knjige »Petar II Petrović Njegoš...« izdate u Moskvi 1887. godine. U ovoj obimnoj i izvanrednoj studiji o velikom pjesniku i vladaru Crne Gore, posebno se govorio o događajima u Boki Kotorskoj 1848. godine i o stavu Njegoša prema ovim događajima. Navodi se originalni tekst Njegoševog proglaša Bokeljima i Dubrovačanima od 20. maja 1848. godine, odgovor Narodne skupštine Njegošu od 1/13. juna, kao i odgovor bokeljskih glavara Hrvatsko-slavonskom saboru u Zagrebu od istog datuma.³ U primjedbi ispod teksta Lavrov navodi da se na redigovanom primjerku odgovora, koji se smatra kao koncept, nalaze dopisana dva slijedeća stava: »Najprva i najsvetija naša dužnost je javiti

¹ Porodica Medin iz Budve poklonila je ovaj dokument Arhivu, kao i originalni rukopis pripovjetke »Šćepan Mali« od S. M. Ljubiše. Koristimo priliku da se darodavcima još jednom zahvalimo na ovom rijetkom i značajnom prilogu.

² Don Niko Luković: Velika narodna skupština Bokelja 1848. godine. Istorijski zapisi, 1948, I, br. 1—2, str. 12—22.

³ P. A. Lavrov: Petar II Petrović Njegoš, Moskva 1887, str. 187—188.

pred svijetom, da mi Dalmatinci nismo, no »Bokezi« i drugi stav »Čekaćemo od Vas skori otvjet, s kojijem dodatkom da bismo od Vas radi znati, *pod kojijem usloviem* Vi bi ste nas u Vaše sodružstvo primili«. Iz ovoga bi se moglo zaključiti da je Lavrov imao u rukama dva dokumenta: prepis teksta pisma bez ispravki, koji je konačno usvojen i poslat kao zvaničan odgovor i, drugi, koncept pisma, na kojem su dodata ova dva stava, ali nijesu ušla u zvaničan odgovor. Za Lavrova, kao naučnika, bilo je važno da navede izvor za ove podatke i zato je u fusnoti naveo slijedeći tekst: »Za objavljanje ovog interesantnog proglaša i za još dva naredna pisma dugujemo zahvalnost sinu poznatog skupljača srpskih običaja g-na Vrčevića, koji je bio ljubazan, da nam *iz ostavštine* svoga oca pri-vremeno ih ustupi, kada smo bili u Kotoru.«⁴ Lazar Tomanović je u knjizi »Petar II Petrović Njegoš, kao vladalac« izdatoj na Cetinju 1896. godine, takođe, koristio ovo pismo, ali ga nije u cjelini objavio. Don Niko Luković, jedan od najboljih poznavalaca bokeljske prošlosti objavio je prvi put tekst ovog pisma u monografiji »Prčanj«, izdatoj u Kotoru 1937. godine. Identičan tekst pisma don Niko Luković je objavio u članku »Velika Narodna skupština Bokelja 1848. godine« koji je napisao povodom stogodišnjice.⁵ U oba slučaja naveden je puni tekst pisma koji sadrži i obadva stava, koji kod Lavrova nijesu unijeta u zvaničan odgovor. U ovom prigodnom tekstu don Niko Luković nije naveo podatak gdje se nalaze korisćena dokumenta, već je na kraju priloga naveo izvore i to: Arhiv bivše opštine peraške; Arhiv bivše opštine prčanske; D. Niko Luković: Prčanj (Kotor 1937); Butorac: Boka Kotorska prema narodno-me pokretu u revolucionarnoj godini 1848. (Rad Jugoslav. Akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1938. g.) U članku »Nešto o Njegošu i Bokeljima u godini 1848.«⁶ Vido Latković je prvi ukazao na konstataciju Lavrova o postojanju dvije verzije ovog pisma. Analizirajući više dokumenata iz ovog perioda koji se čuvaju u peraštanskom arhivu on je utvrdio da je prepis pisma »Slavnому Saboru Hrvatsko-Slavonskom u Zagrebu«, koji se čuva u Perastu sa potpisima svih predstavnika bokokotorskih opština, različit od onog što je objavio Lavrov. Naime, u peraštanskom prepisu uključena su oba stava, koja su kod Lavrova navedena samo u konceptu pisma. Iz ovoga Latković je izveo zaključak da je na Skupštini usvojen tekst pisma, čiji se prepis čuva u Perastu, a da je, kasnije vjero-vatno, na zahtjev Grie-a, ondašnjeg kotorskog okružnog poglavara izvršena ispravka i izostavljena su ona dva veoma važna stava.⁷ Interesantno je da ni Luković, ni Butorac, nijesu ukazali na ove razlike i intervencije. Može se prepostaviti da su oni koristili prepis

⁴ Isto, str. 186.

⁵ Don Niko Luković: Velika narodna skupština Bokelja 1848. godine, str. 16 — 17.

⁶ Isto, str. 22.

⁷ Latković Vido: Nešto o Njegošu i Bokeljima u godini 1848. Zapis, 1938, XI, knj. XIX, br. 6, str. 332.

pisma koji se čuva u Perastu i da nijesu znali za primjerak koji se nalazio u ostavštini Vuka Vrčevića i koji je koristio Lavrov. U svakom slučaju potrebno je dati odgovor na pitanja: koji je tekst Skupština konačno usvojila i da li je taj sadržaj pisma, naknadno mijenjan? Da sa pouzdanjem tvrdimo da je peraški prepis pisma identičan tekstu koji je usvojila Skupština pomaže nam i koncept tog dokumenta koji se nalazi u Arhivu Budve i koji sada prvi put objavljujemo. Tekst je u originalu pisan cirilicom, starim pravopisom. Radi boljeg korišćenja, mi ga donosimo u transkribovanom obliku, sa našim primjedbama datim u zagradama. Evo tog teksta:

Slavnому Saboru Hervasko-Slavonskomu u Zagrebu

Naša su obštewta imala čest primiti od strane Hrvatskog naroda mnoga pisma u koima javljena je vaša želja dase današnja Kraljevina Dalmatinska vašoj državi soedini. (*P. p.: poslije ove rečenice staljen je znak za fuznotu, napisan drugom rukom i drugim mastilom.*)

Izlišno bi za nas bilo odgovoriti što mi Dalmatinci nismo nikada bili, ali na uvredu za tu rado oprاشtamo. (*P. p.: Ovaj pasus je precrtan istom rukom i mastilom sa tri crte i nije uključen u zvaničan odgovor.*)

Što smo zatrajali do danas na ta počitovana pisma odgovoriti, uzrok je to sami što kroz različne događaje nismo mogli narodni duh i narodno mjenje o tome poslu upitati.

Ali danas u dobar čas skupilise kao pravi naroda bokokotorska poslanici jedinodušno vama našij odgovor kao ti šaljemo.

Bez sumnje toliko Kraljevina Dalmatinska, koliko njoj skopčano okružje Bokokotorsko pripada po položaju, po istoriji, po jeziku, i po plemenu većeg broja, Slaveno-Srbskoj narodnosti.

Bez sumnje kad bi nastoeći događaji do toga koračili da se države Slaveno-Srbske, to jest jugoslavenske u jedno združje pod štitom Cesarskim, bez uliva ikakve tuđe narodnosti kao na primjer Talijske, Mađarske, Njemačke i tako dalje, bez sumnje Bokokotorska protivna biti neće da se želja vaša ispuni što se soedinjenija našega tiče. (*P. p.: Tekst »to jest jugoslavenske u jedno združje« dodat je drugom rukom i mastilom i napisan iznad retka.*)

Ali današnja obstojačljstva, a navlaštito to ono što ste vi Ugarskoj kruni podložni, nedopušta vam da mi za to soedinjenje žertvuemo nezavisnost naše narodnosti, koja je nama pripoznana u novom ustavu carstva Austrinskoga.

Kad svaka jugoslavenska država pravilnim putem postane samostalna bez tuđeg uliva, kad se zbude ono što svi želimo to jest osnova Slavenskog carstva pod cesarskim štitom, kad unaipošlijed jednak prava budu slobodno među rečenima državama ugovorena i postavljena, Okružje bokokotorsko od svoje strane radostno će sebe u tome sojuzu pripisati.

Na protiv toga ako države Hrvatska i Slavonska žele i mogu s nama u sodružestvo doći, pod ustavom 25. Aprila ove godine, da s nama u jedno u novom Konstitucionalskom životu uđu, okružje ovo ništa radostnije zahtjevati nemože.

Toliko zasad na pozive Hrvatskog naroda imamo čest vama prestaviti, ostajući bratinskim privrženjem s kojim jesmo na vjeki vaši dobroželatelji.

Čekaćemo od vas skori otvet s tijem dodatkom da bismo od vas radi znati pod kojim uslovijem vi bi ste nas u vaše sodružestvo primili.

Kotor 1/13 Junija 1848.

Slijede podpisi od svih podeštata, šindika i glavara seljskih

(P. p.: Dodato je drugom rukom i mastilom: broj 13 u datumu i tekst »od svih podeštata, šindika i glavara seljkijeh«, a riječ Kotor je precrtana.)

* Naiprva i naisvetija naša dužnost ta je, javiti pred svijetom da mi Dalmatinci niesmo no Bokezi. (P. p.: Ovaj pasus je dopisan na trećoj stranici rukopisa, kao fusnota, a ušao je u originalni tekst odgovora odmah poslije prve rečenice na početku pisma.)

Pažljivom analizom i upoređivanjem ovog rukopisa sa ranije navedenim objavljenim tekstovima utvrđuje se da je i on nakon svih izvršenih ispravki i dopuna u potpunosti identičan sa tekstrom koji se čuva u Perastu. Kao i prilikom donošenja svakog važnog dokumenta, predlog se na Skupštini raspravlja i dopunjuje, odnosno mijenja. Takva praksa sigurno je bila i na ovoj Skupštini. Rješavalo se o daljoj sudbini naroda Boke i zato su njeni predstavnici (oko 400 ljudi), na najvišem skupu — Narodnoj skupštini, kroz demokratsku formu odlučivanja, dobro mjerili značaj i težinu svake riječi i izvršili nužne izmjene u predlogu odgovora. Kako smo naveli, ovaj koncept pisan je rukom Stefana Mitrova Ljubiše, ondašnjeg mladog bilježnika budvanske opštine, dočim su ispravke i dopune pisane nečijom drugom rukom. Sigurno da su na Skupštini prisutni bili sekretari, odnosno bilježnici svih opština u Boki, te treba pretpostaviti da su bili zainteresovani da imaju tekst svih zaključaka sa Skupštine. To je i normalno, jer su skupštinske odluke obavezivale sve prisutne. Tako je moglo doći do više prepisa ovog dokumenta sa ispravkama i dopunama. Naše je mišljenje da usvojeni tekst odgovora bokeljskih glavara Hrvatsko-slavonskom saboru u Zagrebu, niko nije mogao i smio mijenjati nakon usvajanja na Skupštini. Za to ima više razloga. Najglavniji je u tome što je Skupština u to vrijeme bila najveći autoritet vlasti u Boki. Vidi se to iz njenih zaključaka i stavova, koji su u svemu nezavisni od

austrijskih organa vlasti u Boki. Samovoljno mijenjanje njenih zaključaka od strane kotorskog poglavara moglo bi izazvati reperkusije, a to ni austrijskim vlastima nije išlo u prilog. Pogotovu, kad se ima u vidu da su predstavnici na Skupštini, što se vidi iz koncepta pisma, insistirali da se unese stav o njihovoj nacionalnoj opredijeljenosti. Niko drugi to nije mogao mijenjati. Zato mi smatramo da se objavljeni prepis Lavrova, bez dva gore navedena stava ne može smatrati kao zvaničan odgovor, već da je to prva verzija pisma u kojoj tih stavova nije bilo.

Događaji u revolucionarnoj 1848. godini u našoj istorijskoj nauci nijesu dovoljno obrađeni. Bez pretenzija da ovom prilikom dajemo kritičku analizu objavljenih priloga na ovu tematiku može se zaključiti da je izostala klasna analiza događaja, povezana sa društveno-ekonomskim položajem svih struktura stanovništva Boke Kotorske, što se uveliko manifestovalo i ustankom u Grblju, a nije dovoljno sagledana i ocijenjena uloga nacionalne svijesti.

Iduće godine navršava se sto trideset godina od ovih događaja, pa je to i prilika da istaknemo potrebu kompleksnog naučnog proučavanja ovog značajnog perioda naše prošlosti. Predlažemo redakciji »Boke« da zajedno sa Sekcijom Društva istoričara pokrene inicijativu u tom pravcu.

Crabeniemy Celory xepbaiko-Obolonchomy y. Saipele

Плана у охорончихи ума на діївіті відміннісів їх сприяні
худобів та професійних струкцій. Котима обслуга в бага-
жах гало гарантія відповідності відповідної вимоги та відсутні-
стю поганої збіжності.

~~Усному то, що наше село є гігантським місцем для гермо-
нівців, ними підтримується, але на ~~їх~~ їх за їх борж-
остів та вимог місцевих жителів відповідно до тих їх
вимог, які вони мають.~~

Маємо засідачів що їх гарантія не відповідає вимогам
згідно з чинним законом, що вони вимагають від нас
за їх вимоги відповісти їхнім вимогам відповідно до тих їх
вимог, які вони мають.

Он у гарантії їх засідачів що вони вимагають від нас
згідно з чинним законом, що вони вимагають від нас
за їх вимоги відповісти їхнім вимогам відповідно до тих їх
вимог, які вони мають.

Відповідь засідачів що вони вимагають від нас
згідно з чинним законом, що вони вимагають від нас
за їх вимоги відповісти їхнім вимогам відповідно до тих їх
вимог, які вони мають.

Відповідь засідачів що вони вимагають від нас
згідно з чинним законом, що вони вимагають від нас
за їх вимоги відповісти їхнім вимогам відповідно до тих їх
вимог, які вони мають.

Наша громада є складна, а набрана комі-
тетами вже була утворена відповідно до їхніх вимог
їхніх вимог відповідно до їхніх вимог відповідно до тих їх
вимог, які вони мають.

недопустимо, то и с наименьшим ущербом
государству запрещать Агентурную.

Разъѣзжий москвичский генерал-губернатор
Михаил Федорович Салтыков възвѣшилъ
Разъѣзжемъ послѣдніе дни въ Москву, что съюзники
агентурныхъ запрещаютъ засѣданія
Русского парламента, а также възвѣшилъ
представителямъ посланниковъ, что съюзники
запрещаютъ засѣданія парламента, а также
запрещаютъ засѣданія парламента.

На вопросъ засѣдающихъ въ засѣданіи Государственной Думы
Членовъ и членовъ съюзническаго правительства, какъ
засѣданіе 25-го Апреля обернется, генерал-губернаторъ
запрещаетъ засѣданіе парламента, а также
запрещаетъ засѣданія парламента. Възвѣщеніе неизвестно.
Помимо этого засѣданіе парламента неизвестно
запрещаетъ засѣданіе парламента, а также
запрещаетъ засѣданіе парламента.

Възвѣщеніе о томъ, что засѣданіе парламента
запрещаетъ засѣданіе парламента, неизвестно.
Запрещаетъ засѣданіе парламента, а также
запрещаетъ засѣданіе парламента, а также
запрещаетъ засѣданіе парламента.

Генерал-губернаторъ
М. С. Салтыковъ

Генерал-губернаторъ
М. С. Салтыковъ

письмомъ о погребеніи въ землю урочищъ тута съ, гдеъ
зробъ свидѣтель да съѣхъ захороненіе именемъ
Бѣкеса.

Р е з ю м е

**ЧЕРНОВИК ПИСЬМА БОКЕЛЬСКИХ ГЛАВАРЕЙ
ХОРВАТСКО-СЛАВОНСКОМУ СОБРАНИЮ 1848. ГОДА**

Др Мирослав ЛУКЕТИБ

Текст этого важного документа политического прошлого Боки Которской впервые был опубликован русским учёным П. А. Лавровим в его книге „Пётр П Петрович Негош“, вышедшей в Москве, 1887 года, и потом несколько раз нерепечатывался. Сейчас впервые публикуется черновик этого письма, отредактированный на собрании Народній скупщины 1848 года. Черновик собственоручно писал писатель и политик Стефан Митров Любаша. Документ хранится в Архиве Будви.